

PÁROS RECENZIO

Zentai László: *Mikor jön az öreg?*

MADÁR JÁNOS

Látomások testamentuma

Zentai László *Mikor jön az öreg?* című kötetéről és erkölcsi intelmeiről

Az *ARS* című országos költői antológia (1982) pályakezdő, fiatal lírikusok írásaiból válogatott. Ez a gyűjtemény elsősorban a *Magyar Ifjúság* hasábjain megjelenő szerzőket mutatta be néhány vers kíséretében. Itt találkoztam először Zentai László nevével, alkotásaival. Mint pályatársak – ennek a közös antológiának köszönhetően – aztán megkülönböztetett tisztelettel figyeltük egymás további lépéseit, irodalmi sikereit. Tekintetem egyre inkább a *Soproni Füzetek* sorozat felé irányult, ahol gyakran megjelentek versei és prózai írásai. Nem véletlen, hogy ez a táj – a szülőföld, a szűkebb haza – ihlette elsősorban pályája elején. Így természetes volt az is, hogy a *Soproni Füzetek* – mint gyakorlatilag az egyetlen fórum a közvetlen közelségben – adott teret és lehetőséget Zentai László verseinek, prózai írásainak. A rajban repülés szándékával 1962-ben megalakult Soproni Fiatalok Művészeti Kollégiuma által teremtett fórum nagyon rövid időn

belül egy szellemi közösségbe terelte az ottani pályakezdő fiatalokat és az idősebb alkotókat. Már a hatvanas évek közepétől-végétől Bószé Balázs kitűnő költő és szervező vezetésével rendszeresen megszólaltak az itt csoportosuló írók, költők, képzőművészek, zenészek.

Aztán Zentai László verseit és prózai írásait egyre gyakrabban lehetett olvasni egyetemi, megyei lapokban, illetve folyóiratokban, mint a *Dumatáj*, a *Somogy*, a *Napjaink*, a *Műhely*, az *Életünk* stb. Az igazi áttörést, bemutatkozást a *Kökényhasú ég alatt* című első önálló verseskötete hozta meg, amely a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában jelent meg 1989-ben. Cs. Varga István a következőket írta erről a könyvről: „Zentai a kötött versforma tradícióit programszerűen vállalja. Ez a jellegadó ismérv szinte az egész kortárs magyar költészetben is differentia specifica-t jelent, annyira ritka, szinte egyedülálló, különösen Zentai nemzedékében. (...) Zentai konkrétságra, tiszta képalkotásra, a gondolat plasztikus megfogalmazására törekszik. Mélyen tiszteli a versformát, jó az arányérzéke” (*Soproni ének*).” Ha most újra kézbe vesszük Zentai László első önálló kötetét, azonnal észrevesszük és igazoljuk Cs. Varga István pontos megfigyeléseit. A formai, nyelvi, versszerkezeti építkezésen túl – azonban – rögtön megvillan előttünk az az éles, valóságközelí és erőteljesen szociális érzékenység, amely Zentai László emberi és alkotói minőségének legfontosabb elemei. Nem véletlen, hogy már nagyon fiatalon a társadalmi problémák felé fordult és közéleti szerepeket vállalt.

A köz ügyeinek és állapotának folyamatos figyelőjeként, elemzőjeként aztán versei és prózai írásai megteltek erőteljesen szociografikus hangvételűekkel. Kórkép az emberi kiszolgáltatottságról, a szegénységről, a vidékiségről kétségbeejtő állapotairól. Egyre sürgetőbb, leleplezőbb és kíméletlenül perlekedőbb verseket, esszéket, tanulmányokat kezdett írni. Az igazságra, az igazságosság fontosságára próbálta felhívni a figyelmet. A már-már elviselhetetlen problémahalmazt egy hatalmas hegyhez, toronyhoz hasonlítottta esszéiben. Problémafeltárásait mindig – tényekkel, statisztikai adatokkal is alátámasztva – jobbító szándékkal tette közzé. Reménykedve, hogy az átlagos magyar családok és – különösen – a szegénységben élő kisemberek családjának sorsa jobbra fordulhat. Nem véletlen, hogy rövid idő alatt – ebben a témában – hatalmas mennyiségű írás gyűlt össze Zentai László tollából. *A csúcsok megközelítése* címmel adta ki esszékötetét (Xénia Kiadó, 1995). A fönt és lent, az igaz és hazug, a szegény és gazdag, a tisztesség és tisztességtelen – folyamatos ütköztetéseit hordozzák ezek az írások, amelyekből joggal érezhetjük ki az élet-halál feloldhatatlan ellentmondásait. Már itt – ezekben az esszéikben – megfogalmazódik az a kérdés Zentai Lászlóban, hogy: *Mikor jön az öreg?* Ez a kérdés – kérdéskör –

azonban még a *Kökényhasú éj alatt* című verseskötetben és *A csúcsok megközelítése* című esszékötet darabjaiban kimondatlanul van jelen, amit az elviselhetetlen élet megaláztatásaiban; a szegények, idősek, betegek tér-idő dimenzióiban láthatunk, érezhetünk.

Meddig élhet így az ember? – fogalmazta meg számtalan munkájában Zentai László, amelyekről Adonyi Sztancs János újságíró a következőket írta: „Sokan szóvá teszik, hogy a magyar sajtó az elmúlt évtizedben nem végzett el egy nagyon fontos feladatot. Nem tárta fel, hogy valójában mi is történt az országban. Ha és amennyiben az újságírásnak az a feladata, hogy tükröt tartson a társadalomnak, akkor túlnyomórészt homályos és töredezett tükör az, amit a zsurnaliszta szakma állított az emberek elé az eltelt időszakban. Zentai Lászlónak sikerült kifényesítenie egy kis darabkát a tükörből. Szorgalmasan írta lényeglátó, tényszerű cikkeit. Nem egyszer elsőként publikált a magyar sajtóban olyan elemzéseket, amelyek a legfrissebb adatokkal voltak alátámasztva. Következtetései máig megállják a helyüket.” Adonyi Sztancs János – aki nemrég hunyt el – maga is költő, író, újságíró volt; nagyon pontosan érezte Zentai László indíttatását és perlekedéseit. Az előbbieken idézett méltatás – tulajdonképpen – átvezetés Zentai László első két könyvének diagnózisai és a *Rendszerváltó gazda(g)ságunk* (Grafit Kiadó, 2000) között.

Ez a könyv – amely Zentai László harmadik önálló kötete – erőteljesen a publicisztika felé hajlik. Már az egyes írások pusztán címei is a hétköznapi élet problémáinak kérdéskörét jelzik: *Lakni pedig kell*, *Cinkek összekacsintások*, *A mezőgazdaság gyengélkedik*, *Csökken az állattartási kedv*, *Kevesebb kalászneggett 1993-ban*, *Hatékonyabb vagyonvédelem kellene*, *Négy év a szociális piacgazdaság felé*, *Árhullám van, árhullám lesz*, *A bérlakásokban is élni kell*, *Magyarország 2010-ben*, *A középosztály lejjebb csúszik*, *Robogó árak, infláció*, *Drámai népességfogyás, öregedő társadalom*, *Elszegényedni, ahogy az árak kúsznak...*, *Károkozás a lelkekben*, *Fantomok, vállalkozók*, *Szétszakadó társadalom*, *Isten veled gyed, gyed, családi pótlék!*, *Elvonás, elvonás, elvonás*, *Az elérhetetlen léthatár*, *Létminimum békaperspektívából*, *Milyen (nem) lesz az új nyugellátás?*, *Nyugdíj-reform – kérdőjelekkel*, *Közteherviselés – magyar szemmel*, *Harmadik utas privatizáció*, *Életviszonyokhoz igazított adóreform?*, *Családok szigorfóliázva*, *Nyugdíj: számolva jó*, *Egy bankkonszolidáció anatómiája*, *Elkötyavetyélt gazda(g)ságunk*. A társadalmi problémák labirintusa, a már-már megoldhatatlan feladatok halmaza hihetetlen türelmetlenséget és lázadást jelentett (jelent) Zentai László számára. Mint köztisztviselő, a Szociális és Családügyi Minisztérium főosztályvezetője, társadalomstatisztikus közvetlenül belelátott (belelát) a túlkapasokba. Ahogyan Adonyi Sztancs János írta a *Rendszerváltó gazda(g)ságunk*

ságunk című könyv fűlszövegében: „Amint a könyvben található munkák is bizonyítják, főként gazdasági témákkal foglalkozott. A ténszerűségből nem engedve, megpróbált mindent emberi oldalról megközelíteni. Például: Hogyan érinti a költségvetés, az adótörvény módosítása, a korrupció az átlagos magyar családot, a kisembert? (...) Szociális érzékenysége terelte a társadalmi-gazdasági publicisztika irányába. Igazából egyetlen kérdés izgatta: Mi lesz azokkal, akik nem lettek nyertesei a rendszerváltozásnak?” Zentai László – mint jogász, közgazdász, író, költő, szociográfus, szociológus, társadalomkutató – rendkívül összetetten, árnyaltan látja azokat a problémákat, amelyek veszélyeztetik a magyar embert, a magyar családokat. Ezen belül az öreg, beteg, elesett és kiszolgáltatott embereket. És a gyerekeket... Mert számtalan versében és prózai írásában a gyereket jelöli meg mint a jövő egyetlen reményét. Zentai Lászlónak is van családja, vannak gyermekei. Mint költő és alkotó ember ő is naponta átéli a létezés örömeit és bánatait. Nagyon jól tudja – és hirdeti – hogy az életet védeni kell, mert az élet elveszíthető.

Erről a félelemről, féltésről és felelősségről tudósít bennünket – olvasókat – Zentai László a *Porban aranyrögök* című, válogatott és új verseket tartalmazó kötetében (Gyöngyharmat Kiadó, 2007). Itt újra a költő szólal meg. A korábbi verseiből való válogatással és az új versek közzétételével élénk tárja azokat az „aranyrögöket”, amelyek – a metaforák áttételeivel – egyszerre jelenthetik a szeretetet, a reményt, a békés életet, a megmaradást. A szavak evidenciája és a bűvópatakként jelenlévő sejtelmesség olyan társadalmi mondanivalókat mozgósít, amelyek szociális pátoosszal és látomásos eredetiséggel párosulnak. Nem túlzás, ha – Zentai László verseit és prózai írásait olvasva – Babits Mihály félelmetes víziója, látomása is megjelenik előttünk. Az ember halála, a nemzethalál...

Mikor jön az öreg? (Grafit Public Kiadó, 2017) – rejtelmes, titokzatos, mégis pontosan kiérezhető ebből a kérdésből, hogy ki is ez az öreg. „Mindenképp időben el fogok jönni! Egészen biztos, hogy senkit sem fogok itt felejteni, egyetlen élőlény sem maradhat örökké ezen a földön, mert ez a dolgok természetéből következik. Ha megszülettetek, meg is fogtok halni! Ez alól nincs felmentés, nincs lehetőség fellebbezésre!” – hallotta álmában, s mintha a tálalószekrény üvegvitrinjéből jött volna a jeges, kísérteties hang. Látta Leonardo da Vinci öregkori arcát, ahogy a szentenciát lassan, tagolva mondja, a szája nyugodt, a tekintete beletörődő, megfontolt, több mint atyáskodó, hullámos ezüsthaját félelmetesen fújja a szél. A könyv hátsó borítóján is olvasható látomás minden bizonnyal az író látomása, hiszen a terjedelmes gyűjteményben olyan novellák sorjáznak, ame-

lyek az élethez való görcsös ragaszkodás felfokozott állapotát, tébolyát is hordozzák. Az álmából felriadó ember, Jenő – aki maga az író is lehet – már régóta érzi az egyén és a közösség kiszolgáltatottságát, folyamatos veszélyeztetettségét. Ebben az őrlődésben, riadt állapotban az író nagyon pontosan megteremti azt a színteret, amely elégséges feltételt szolgáltat az ember, a család, az ország állandó veszélyeztettségének fölmutatására. Valós félelmeket fogalmaz meg Zentai László, amelyek – visszatérve a címadó novellára – az élet–halál kérdéskörét állítja középpontba olyan módon, hogy egy családi környezetre szűkíti le az állandó veszélyt, az elmúlás kegyetlen pillanatait. Megrázó ebben a novellában az is, hogy Jenőtől kölcsönkérte a felesége a kocsit és Irma frontális ütközés áldozata lett. Ez az a tragédia – jelképes tragédia –, amely a legkisebb közösséget, a családot teszi tönkre, aztán egyre nagyobb közösségeket, végül egy országot, nemzetet... Döbbenetes, megrázó erejű írás, amely áthatja a teljes könyv anyagát. A többi novella – *Abortusz meg egy üveg konyak*; *A gombos keresztapa*; *Kovács és a gyerekek*; *A Hivatal – az kérem*, *Hivatal*, valamint az „*Akkor inkább gumit sütök*” szintén veszélyekhez, tragédiákhoz kötött írások. Mindmind életrajzi vonatkozású, amelyekben ugyancsak az író élete, életrajza húzódik meg. A történelem, a történések alakulása és alakítása középpontjában mindig az erkölcsi értékek őrzése kap nagy hangsúlyt. Nem mondhat le az ember arról a kincsről, arról a tisztességes örökségről, amelyet őseitől kapott – vallja az író. Ez a vallomás az *Abortusz meg egy üveg konyak* című novellában a végzetes és jóvátehetetlen tettek könyörtelenségében, örökös büntudatában; *A gombos keresztapa* megélhetési kényszerében; valamint a *Kovács és a gyerekek* kórházi szenvedéseiben és az örökbe fogadásban fejeződik ki. A *Hivatal – az kérem*, *Hivatal* című novella a bürokrácia útvesztőiről és hatalmáról; míg az „*Akkor inkább gumit sütök*” két tehetséges fiatalember – Szandaváry és Bornemissza – költői indulásáról és tragédiájáról tudósít bennünket.

Mikor jön az öreg? Immár sokkal jobban érezzük a kérdőjelbe zárt veszélyt, tragédiát is, mert a címadó novellán túl látjuk a könyvben szereplő többi írás filozófiai átlényegülését, egyneműségét. Valamennyinek közös indíttatása, szervező ereje a történések kiszámíthatatlansága, tragédiája, de a túlélés, a felülemelkedés lehetőségének keresése is. Az élet és a halál állandó szembenállása, amelyben az idő – mint kérdőjel – folyamatosan jelen van. Mikor? Mindez – mint az életünket minden viszonyulásában meghatározó dimenzió – nyomasztóan hathat ránk, ha nem tudjuk ellensúlyozni. De mivel?! Erre is ad útmutatást az író. Zentai László – verseiben és prózai írásaiban egyaránt – a természet és az ember romlatlan álla-

SZEMLE

potára, az erkölcsiség törvényeinek tiszteletére irányítja figyelmünket. Sarkady Sándor soproni költő hetvenötödik születésnapján – néhány évvel ezelőtt – Zentai László így összegezte legfontosabb intelmeit: „Sarkady Sándor embersége és költészete azt a tanítást hordozza, hogy embernek, emberségesnek kell maradni minden körülmények között. Az emberszeretet mellett a hazaszeretetre is nevel Sarkady Sándor. Költészete és élete annak követendő példája, hogy az értékek megőrzése és az emberség, a mások szolgálata a legkegyetlenebb időkben is lehetséges, mi több, kötelező...”. Igencsak megfontolandó figyelmeztetések.

Zentai László *Mikor jön az öreg?* című kötete és erkölcsi intelmei rendkívüli tanulságokat jelenthet számunkra. Elbeszélései és eddigi írói, költői, emberi tapasztalatai olyan irányokat jelölhetnek ki valamennyiünknek, amelyek segítenek nekünk a közvetlen és tágabb környezet értékeinek megőrzése érdekében. Az időbe zárt élet legfontosabb értékeinek megőrzéséért: mint a szerelem, a család, haza... Egyik versének indító soraiban így összegzi mindezt:

ODA A VÉGTELENBE

– Egy fénykép hátlapjára –

Mondhatsz elhagyottként elevennek
szívem egyetlen menedéke.
Mondhatsz szertelen villanásnak
szívem egyetlen rikkánása,
és mondhatsz mindennek
aminek gondolsz, aminek vélsz –
csak hagyjál magadban nekem
egy picike messzeséget,
egy fájdalmas menedéket.
Vagy dobj már végleg el!
Igen, adj a jeges feledésnek,
ahol Véled tán örökre
megpihenhetek.

A vers nyelvén megfogalmazott hűség és szeretet az elmúlással viaskodik. Ugyanakkor egy békés belenyugvás is kiérződik a sorok közül. Ez a csendes rezignáltság magában hordozza azt az emberi, költői, írói tapasztalatot és reményt, amely a teljes élet megélésének lehetőségét is feltételezi. Csak így van értelme az életnek, a halálnak...